

ЛІТЕРАТУРА

1. Мамотенко О. П. Кримінально-правова характеристика складу злочину, передбаченого статтею 204 Кримінального кодексу України / О. П. Мамотенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – Т. 3. – 2014. – № 1-6. – С. 148–152.
2. Мінаєв М. М. Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту під-акцизних товарів (ст. 204 КК України) : автореф. дис...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / М. М. Мінаєв. – К. : Академія адвокатури України, 2005. – 21 с.
3. Костенко В. В. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним обігом підакцизних товарів автореф. дис...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / В. В. Костенко. – Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2013. – 17 с.
4. Куц В. М. Звільнення від кримінальної відповідальності чи відмова від її застосування? / В. М. Куц // «Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – 2013. – № 4 (55). – С. 105–109.
5. Куц В. М. Проблеми кримінальної відповідальності : навчальний посібник / В. М. Куц. – К. : Національна академія прокуратури України, 2013. – 322 с.
6. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : Монографія / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – 376 с.

УДК 34.343.35

ПІДРОБЛЕННЯ ЯК ФОРМА ЗЛОЧИННОГО ДІЯННЯ (ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ)

Парасюк Н.М.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті аналізуються кримінально-правові норми про підроблення, які розміщені у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України. Констатовано, що терміном «підроблення» позначаються злочинне діяння як основна форма об'єктивної сторони складу злочину, злочинні наслідки як обов'язкова ознака злочину з матеріальним складом та спосіб вчинення злочину. Установлено на підставі аналізу судової практики, що відсутність законодавчого визначення поняття «підроблення офіційного документа» значно ускладнює процес правозастосування. Запропоновано узгодити термінологічний апарат кримінально-правових норм про підроблення.

Ключові слова: об'єктивна сторона складу злочину, підроблення, офіційний документ, службова особа, складання підробленого документа, видача підробленого документа.

Парасюк Н.М. / ПОДДЕЛКА КАК ФОРМА ПРЕСТУПНОГО ДЕЯНИЯ (ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ) / Львовский государственный университет внутренних дел, Украина

В статье анализируются уголовно-правовые нормы о подделке, размещенные в разных разделах Особенной части Уголовного кодекса Украины. Констатировано, что термином «подлог» обозначаются преступное деяние как основная форма объективной стороны состава преступления, преступные последствия как обязательный признак преступления с материальным составом и способ совершения преступления. Установлено на основании анализа судебной практики, что отсутствие законодательного определения понятия «подделка официального документа» значительно усложняет процесс правоприменения. Предложено согласовать терминологический аппарат уголовно-правовых норм о подделке.

Ключевые слова: объективная сторона состава преступления, подделка, официальный документ, должностное лицо, составление подложного документа, выдача поддельного документа.

Parasyuk N.M. / FORGERY AS A FORM OF CRIMINAL ACT (PROBLEMS OF CRIMINAL REGULATION) / Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine

The study analyzes criminal laws about forgery, which are situated in different sections of Special Part in the Criminal code of Ukraine. It is stated, that the term «forgery» designates criminal act as the main form of the objective side of the offense, the criminal consequences as a mandatory feature of the crime with material composition and the method of crime commission.

It is established on the basis of analysis of jurisprudence, that the absence of a legislative definition of the term «official document forgery» significantly complicates the process of enforcement. In formulation of corpus tort of this group, the legislator followed a common legal conception of criminal offences prevention in the sphere of forgery distribution.

It is proposed to reconcile terminology of criminal laws about forgery. If in the disposition of the section of criminal law the term «forgery» is already used, the reference to «illegal compiling» or «compiling forgery» is superfluous. If forgery is committed concerning specific types of official documents in the form of a criminal act, responsibility for which is not provided by the special criminal law, the general rule should be applied.

It has been argued, that the issuance of an document is a special type of usage of official documents. This act is the distribution or production of knowingly forged document in order to attain the rights or exempt from obligations in violation of legislation.

It is substantiated, that with the purpose of compliance of the principle of justice it is more advisable to provide criminal liability for the preparation or issuance of employee legal entity of any form of property who is not official, entrepreneur, auditor, expert, appraiser, lawyer or other person who performs professional activities associated with the provision of public services knowingly forged official documents in Chapter XVII of the Special Part in the Criminal Code of Ukraine.

Key words: objective side of the offense, forgery, official document, official, compiling a forgery document, issuance of forgery document.

Підроблення є класичним видом злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена у значній кількості статей чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України). Це насамперед пов'язано із прагненням законодавця охопити кримінально-правовою охороною якомога

більше сфер застосування різних за функціональними характеристиками видів офіційних документів. Беззаперечним аргументом на користь такої позиції є те, що, як правило, підроблення документованих носіїв інформації пов'язано із вчиненням інших злочинів, які за характером

суспільної безпеки потребують більш посиленних заходів кримінально-правового впливу. Зростання кількості нових видів документів супроводжується, відповідно, ускладненням процедури їх виготовлення. Своєю чергою це не зупиняє «фальсифікаторів», а навпаки свідчить про удосконалення їх професійних навиків у сфері офіційного документообігу. Як результат, підробки мають високу схожість із оригіналами документів. На допомогу у такій діяльності приходять сучасні засоби, які відповідають останнім зразкам технічної думки і за допомогою яких, навіть без значних зусиль, але за наявності відповідного інформаційного пізнання у сфері офіційного документообігу, можна виготовити «неперевершену» підробку. Поряд з цим іншу групу становлять так звані «спеціальні фальсифікатори», під якими ми розуміємо осіб, які в силу свого правового статусу наділені правомочностями щодо складання і видачі офіційних документів. Такий вид підроблення у літературі ще називають «інтелектуальним». Розглядувана категорія суб'єктів складу злочину перебуває у дещо привілейованому становищі порівняно з іншими «фальсифікаторами». Виявити таку підробку значно складніше у зв'язку з тим, що технічна сторона створення офіційного документа (наявність дійсних бланків, печаток тощо) перебуває у віданні спеціального суб'єкта. В цьому випадку особа втручається у інформаційну складову офіційного документа, надаючи їй фальсифікований зміст, але в межах спеціальної компетенції, обумовленої займаною посадою чи виконуваною роботою. Таким чином кримінально-правова охорона офіційного документообігу має обумовлюватися урахуванням при конструюванні норм про підроблення механізми заподіяння шкоди об'єктові кримінально-правової охорони.

Кримінально-правові норми про різні види підроблення є достатньо апробованими у теоретичних розробках. Науковий вектор у цій сфері правового регулювання був спрямований на визначення змісту «офіційного документа» як предмету підроблення, установлення моменту закінчення цього злочину, визначення змістовного наповнення форм об'єктивної сторони підроблення, а також розмежування суб'єктові складу розглядуваної категорії складів злочинів. Спеціальні дослідження у цьому напрямку проводили П. Андрушко, Ю. Дзюба, Л. Дорош, О. Дудоров, Н. Тімошенко, С. Тучков, М. Фіалка та ін. Розроблені вченими рекомендації безумовно мають вагомий значення для удосконалення змісту кримінально-правових норм про підроблення.

Метою статті є кримінально-правове регулювання підроблення в контексті термінологічного позначення та змістовного наповнення поняття «підроблення» як форми злочинного діяння.

Об'єктивна сторона складу злочину відображає зовнішній прояв суспільно небезпечного, протиправного, винного діяння, вчиненого суб'єктом злочину. Фальсифікація документів потрапляє у сферу дії кримінального закону лише у тих проявах, які закріплені у конкретних кримінально-правових нормах. Системний аналіз законодавчого матеріалу дозволяє установити, що термінологічне позначення підроблення залежить від ролі, яку виконує розглядуване діяння у конструкції конкретного складу злочину. Так терміном «підроблення» позначається: 1) основне діяння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу злочину (ст. 223-1, ч. 1 ст. 366 КК України); 2) одне із діянь як ознака об'єктивної сторони складу злочину, альтернативно передбачених у диспозиції статті (ч. 2 ст. 158, ч. 1 ст. 200, ч. 1 ст. 205-1, ч. 1 ст. 216, ч. 1 ст. 318, ч. 1, 2 ст. 358 КК України); 3) суспільно небезпечний наслідок як обов'язкова ознака об'єктивної сторони (ч. 1 ст. 361 КК України); 4) спосіб вчинення злочину як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу злочину (ч. 1 ст. 409 КК України). Проведене узагальнення ґрунтується на системному тлумаченні як назви, так і змісту роз-

глядуваних статей. Однак лише цими нормами не обмежується сфера кримінально-правової охорони офіційного документообігу від незаконного поширення матеріальних носіїв інформації, які є фальшивими як за змістом, так і за формою. До них слід також відносити, зокрема, ознаки складів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 158 (у формі підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, протоколу про підсумки голосування чи результати виборів або референдуму до його заповнення, або складення чи підписання такого протоколу не на засіданні виборчої комісії чи комісії з референдуму, на якому здійснюється підрахунок голосів виборців чи встановлення підсумків голосування чи результатів виборів або референдуму, або включення до такого протоколу відомо недостовірних відомостей), ч. 1 ст. 199, ст. ст. 220-2, 224, ч. 1 ст. 319 КК України.

Відсутність законодавчої дефініції «підроблення», а також неоднозначні законодавчі підходи до конкретизації форм злочинного діяння значно ускладнюють правозастосовний процес, про що свідчить проведений аналіз судової практики. В контексті цього доктринальні положення кримінально-правової науки відіграють роль своєрідного балансу і дозволять врівноважити неточності законодавчих формулювань із пропозицією заповнення існуючих прогалин.

Наявність у розглядуваних складах злочинів ознак, які є подібними за термінологічним позначенням, зумовлює необхідність установлення єдиних правил у процесі їх тлумачення, а також «обумовлює потребу визначити приналежність складів злочинів з такими ознаками до категорії суміжних, чи таких, що передбачені конкуруючими нормами» [1, с. 128]. Аналіз змісту ознак складів злочинів, в об'єктивній стороні яких закладено вчинення активних дій, які полягають у наданні офіційному документу зовні дійсного статусу, дає підстави констатувати наявність конкуренції загальної та спеціальної норм. Лише щодо одного випадку слід зробити певне застереження, яке стосується закріплення у кримінально-правовій нормі ознак складу злочину про ухилення від військової служби шляхом підроблення документів (ч. 1 ст. 409 КК України), що перебуває з іншими розглядуваними нормами у конкуренції частини і цілого. Наявні типи співвідношення між складами злочинів зумовлюють існування системоутворюючих зв'язків між нормами, які їх закріплюють. Тобто при конструюванні цієї групи складів злочинів законодавець дотримувався єдиної законодавчої концепції боротьби зі злочинними посяганнями у сфері поширення документальних підробок. Відтак вважаємо, що взаємодіючі ознаки розглядуваних складів злочинів, позначені тотожними або схожими термінами, мають однаковий зміст.

Українські правники неоднозначно сприймають термінологічне позначення злочинного діяння як форми об'єктивної сторони у складах злочинів про підроблення. Насамперед наголошується на заміні термінів «підробка», «виготовлення підроблених» терміном «підроблення» [2, с. 11-13; 3, с. 10; 4, с. 91-92]. Узагальнюючий погляд на доктринальні поняття «підроблення» вдало сформулював С. Тучков, який зазначає, що при підробленні активні дії можуть бути руйнівного або створюючого характеру. Руйнівні активні дії характерні, передусім, для часткового підроблення, коли предмет певних суспільних відносин зазнає видозмінюючого впливу. А створюючі активні дії характерні для повного підроблення, коли із нічого з'являється щось [2, с. 8].

Підроблення офіційних документів – це сукупність послідовних дій, завдяки яким виготовляється підробка, що створює уявлення про істинність зафіксованих у ній фактів. Визначальним при обранні тієї чи іншої дії є власність предмета, який піддається видозмінненню, а також того, який є взірцем для виготовлення підробки. При цьому важливою також є наявність у підроблювача певних

знань у сфері документування. В окремих випадках для виготовлення підробленого документа необхідною буде наявність спеціального бланку, без якого бажаного результату може і не наступити. В цьому випадку підроблення реалізується шляхом внесення у справжній бланк недійсних відомостей. Тому вважаємо, що кримінально каране підроблення охоплює такі види дій: 1) виготовлення підробленого документа, бланку, штампу чи печатки (повне підроблення); 2) протиправне видозмінення справжнього документа, бланку, штампу чи печатки (часткове підроблення). Судова практика дотримується аналогічної позиції. Так вказується, що підроблення офіційних документів може полягати у повній фальсифікації або в частковій зміні змісту справжнього документа; способи підроблення документів можуть бути різні [5].

Повне підроблення передбачає виготовлення підробленого документа, який, хоча й відповідає установленим вимогам щодо форми та виду матеріального носія, розміщення реквізитів, проте містить неправдиву інформацію. Суть цього виду підроблення зводиться до відображення у змістовній частині документа відомостей, щодо формулювання чи закріплення яких відсутні будь-які правові підстави. Зовні розпізнати таке підроблення дуже важко. Його складання потребує багато зусиль та, відповідно, знання вимог щодо оформлення документів. Саме тому зразком для виготовлення підробленого документа виступає справжній документ цього ж виду. Лише підробка, яка відповідною мірою відображає вигляд справжнього носія, може бути використана згідно із функціональним призначенням. Ступінь підробленості, однак, не виключає виявлення цього обману уповноваженими суб'єктами, до офіційного обігу яких потрапив такий документ. Це, зокрема, є можливим у зв'язку із необхідністю перевірити первинні документи, які стали підставою для складання поданого документа. Водночас не слід виключати, що в окремих випадках підроблений документ може набувати певних відмінних ознак із оригіналом, за допомогою яких розпізнається підробка. Відтак, важко погодитися із Л. Дорош про визнання частково підробленим «бездоганно оформлений листок тимчасової непрацездатності, виданий завідомо здоровій людині» [6, с. 954]. Листок тимчасової непрацездатності виконується на бланку установленної форми. Тому заповнення цього формуляра неправдивими відомостями слід вважати повним підробленням документа.

Отже, повне підроблення документа буде наявне у таких випадках: 1) коли документи походять не від уповноваженого суб'єкта органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації чи самозайнятої особи; 2) коли відсутні правові підстави для відображення відомостей, які фіксуються у підробленому документі; 3) коли документ виготовляється на підробленому бланку або хоча б і на справжньому, але зміст інформації, яка вноситься в нього, є недійсним.

Часткове підроблення документа визначається нами як видозмінення справжнього документа. Семантичний зміст слова «видозмінювати» означає «вносити якісь зміни у що-небудь» [7, с. 93]. Для цього виду підроблення характерним є наявність справжнього документа, який містить усі необхідні реквізити та певні відомості офіційного характеру. Формування обману тут відбувається шляхом внесення змін чи доповнень у реквізитний склад, а також шляхом заміни окремих елементів змістовної частини документа. Цього може бути досягнуто шляхом виправлень, підчистки, закреслення, часткового чи повного знищення тексту підробки підпису, проставлення на документі підробленої печатки тощо.

Розглядувана конкретизація форм підроблення є прийнятною для тлумачення змісту терміну «підроблення», «підробка» у складі злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України, а також у інших складах злочинів, які сформульовані у спеціальних кримінально-правових нормах

щодо тлумачення окремих видів підроблення (ч. 1 ст. 200, ч. 1 ст. 216, ч. 1 ст. 318 КК України). Дію цього положення слід поширювати на кримінально-правові норми, які містять ознаки підроблення зі спеціальним суб'єктом (ст. 223-1, ч. 1 ст. 319, ч. 2 ст. 358, ч. 1 ст. 366 КК України) з певними особливостями

Конкретизація форм злочинної поведінки у інших кримінально-правових нормах про підроблення характеризується певними відмінними особливостями. Насамперед слід відзначити підгрупу складів злочинів, об'єктивна сторона яких поряд із терміном «підроблення», «підробка» містить вказівку на «незаконне виготовлення» незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених офіційних документів (ч. 2 ст. 158, ч. 1 ст. 216 та ч. 1 ст. 318 КК України). Видається складно провести розмежування між цими термінами. Як уже зазначалося, висловлюється позиція про те, що «незаконне виготовлення» є синонімом «підроблення» і при цьому можлива рівноцінна заміна на другий термін. Думається, що таке положення потребує уточнення. «Незаконне виготовлення підроблених документів» слід визнавати однією із форм, що характеризує окремих вид злочинного діяння, а саме – повне підроблення. Тому, якщо у диспозиції статті уже вжито термін «підроблення», то вказівка на «незаконне виготовлення» чи «виготовлення підроблених» є зайвою, оскільки не несе додаткового змістовного навантаження, а лише ускладнює правозастосування. Натомість, коли у диспозиції статті вказано лише на «виготовлення підроблених» чи «незаконне виготовлення» документів, то при кваліфікації слід установлювати ознаки, які характеризують повне підроблення, тобто створення документа «заново». Зокрема це характерно для виготовлення з метою збуту, збуту чи використання іншим чином підроблених недержавних цінних паперів (ч. 1 ст. 224 КК України).

Окрім цього відсутня законодавча необхідність у позначенні негативних ознак предмета складу злочину одразу декількома термінами «незаконно виготовлені», «підроблені» та «незаконно одержані» документи. Це створює додаткові складнощі у правозастосуванні. Пролілюструвати їх можна на прикладі ч. 2 ст. 199 КК України, в якій містяться ознаки кваліфікованого складу злочину – «ті самі дії, вчинені у великому розмірі», кількісний вираз якого тлумачиться у примітці до цієї статті. Якщо буквально тлумачити зміст роз'яснювальної норми, то можна визначити сферу її поширення лише на предмет тих незаконних дій, в результаті яких може утворитися підробка. Тоді як поза межами диференціації залишаються дії із «незаконно одержаними» та «незаконно виготовленими» грошима, державними цінними паперами, білетами державної лотереї, марками акцизного податку чи голографічними захисними елементами, вчиненими у великих та особливо великих розмірах. Доцільність уточнення термінологічного позначення ознак предмета складів злочинів, передбачених ст. ст. 199, 318 КК України, також можна обґрунтувати позначенням цих предметів у назві статей терміном «підроблені», на відміну від розгалуженого термінологічного ланцюга, передбаченого назвою та диспозицією ч. 1 ст. 216 КК України. Як видається, було б правильно уніфікувати позначення предмета у групі складів злочинів про підроблення саме терміном «підроблені», що, зокрема, узгоджується із редакцією загальної кримінально-правової норми, яка передбачена у ст. 358 КК України.

Системний аналіз кримінально-правових норм дозволяє констатувати, що законодавець застосує вибірковий підхід до позначення форм об'єктивної сторони, в яких може виразитися підроблення. Наступна група складів злочинів вказує на інший вид конструювання підроблення. Для характеристики об'єктивної сторони законодавцем використовується термінологічний зворот «внесення в документи завідомо неправдивих відомостей» (ч. 1 ст. 205-1, ч. 1 ст. 220-2, ч. 1 ст. 223-1 КК України). При

кваліфікації злочину за цими статтями слід обмежуватися установленням ознак саме часткового підроблення. Включення до об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 205-1 та ч. 1 ст. 223-1 КК України, виготовлення підроблених документів, тобто форм повного підроблення слід визнавати проявом поширювального тлумачення кримінально-правової норми, що в умовах заборони застосування кримінального закону за аналогією є недопустимим. Для цього випадку доречно обґрунтувати окреме правило.

При формулюванні спеціальних кримінально-правових норм про підроблення законодавець застосує різні способи конкретизації злочинного діяння. Необхідність розмежовувати між собою конкуруючі норми виникає лише у процесі правозастосування. Відповідно до теорії кваліфікації, при такій конкуренції застосуванню підлягає лише спеціальна норма. Без будь-яких застережень це правило слід поширювати на ті складні злочинів, об'єктивна сторона яких передбачає «підроблення» чи «підробку», оскільки, як уже зазначалося, зміст цих діянь включає обидва види фальсифікації (повне підроблення і часткове). Своєю чергою виникає питання про кваліфікацію тих складів злочинів, ознаки яких є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності лише за конкретний вид підроблення (повне або часткове), що безпосередньо конкретизовано у диспозиції статті кримінального закону, у випадку, коли вчинено повне підроблення такого документа. Одним із показників правильної кваліфікації є оцінка вчиненого злочинного діяння у точній відповідності зі змістом диспозиції статті. Ще давно класик писав, що точність кримінального закону є запорукою його справедливості. Прийнятно до розглядуваного випадку слід з'ясувати механізм утворення спеціальної норми. Науковці стверджують, що спеціальна норма має всі істотні ознаки загальної норми і конкретизує одну або кілька з них [8, с. 38]. Утворення спеціальних кримінально-правових норм, які містять ознаки складів злочинів передбачених ч. 1 ст. 205-1, ч. 1 ст. 220-2, ч. 1 ст. 223-1 та ч. 1 ст. 224 КК України, пов'язано із конкретизацією не лише ознак предмета складу злочину, тобто видів офіційних документів (документи, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, документи або реєстри бухгалтерського обліку, документи, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, та недержавні цінні папери), але й уточненням виду підроблення як форми об'єктивної сторони складу злочину (незаконне виготовлення підроблених документів чи внесення в документи завідомо неправдивих відомостей). Якщо стосовно конкретних видів офіційних документів вчинено підроблення у формі злочинного діяння, відповідальність за яке не передбачено спеціальною кримінально-правовою нормою, то застосуванню підлягає загальна норма, яка «відіграє роль резервної – служить для застосування у тих випадках, які не підпадають під спеціальні» [9, с. 270]. Тому підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців у формі їх незаконного виготовлення шляхом створення офіційного документа заново, слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 358 КК України. Аналогічне правило слід застосувати до випадків кваліфікації повного підроблення фінансових документів та звітності фінансової установи, а також внесення до недержавних цінних паперів завідомо неправдивих відомостей. Поряд з цим складання уповноваженою особою документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, тобто їх повне підроблення, слід оцінити за правилом про застосування статті, яка передбачає найближчу за обсягом загальну норму. Для підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів характерне вчинення його уповноваженою особою, тобто спеціальним суб'єктом. Відтак найближчою загальною

нормою до ст. 223-1 КК України є та, яка містить ознаки складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК України.

Третю групу утворюють склади злочинів про підроблення зі спеціальним суб'єктом, до яких слід віднести ст. 223-1, ч. 1 ст. 319, ч. 2 ст. 358, та ч. 1 ст. 366 КК України. Спеціальні ознаки суб'єкта, які мають кримінально-правове значення, визначаються приналежністю до процесу створення та поширення офіційних документів. Діяльність службових осіб є комплексом юридичних дій, характер яких дозволяє використовувати різноманітні засоби впливу на врегулювання суспільних відносин. Юридично значимі результати службової діяльності фіксуються в офіційних документах. За їх допомогою можна набути прав чи звільнитися від виконання обов'язків. Службові особи чи інші особи зі спеціальним статусом (приватні підприємці, аудитори, експерти, оцінювачі, адвокати тощо) у зв'язку з наданими повноваженнями перебувають в особливих юридичних відносинах із державою, що своєю чергою дозволяє реалізувати широкі можливості для вчинення злочинів. З об'єктивної сторони службове підроблення традиційно визначається законодавцем у формі складання завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, іншого підроблення офіційних документів. Законодавчо передбачуваний перелік форм службового підроблення не є вичерпним і тлумачиться судовою практикою як повна або часткова зміна змісту документа чи його реквізитів, однак не за рахунок внесення до нього неправдивих відомостей, а шляхом їх виправлень, підчищень, дописок, витравлювань чи використання інших подібних способів. Інше підроблення документів є своєрідним антиподом внесення до документа неправдивих відомостей, оскільки неправдиві відомості у цьому випадку до документа не вносяться, а виправляються або знищуються відомості, що вже є у документі та відповідають дійсності [10]. Таким чином розмежування розглядуваної форми службового підроблення та «внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей» слід проводити за способом внесення завідомо неправдивої інформації в документ чи способом видалення зайвих фрагментів тексту. Доцільність такого конструювання службового підроблення є спірною, оскільки сама технічна сторона підроблення на кваліфікацію не впливає. Важливо установити, щоб таке діяння відповідало загальній концепції фальсифікації, тобто намаганням надати завідомо неправдивій інформації статусу юридично значимої. Вказівка у диспозиції ч. 1 ст. 366 КК України на «інше підроблення офіційних документів» є зайвим і лише вимагає додаткових зусиль правозастосувача на встановлення його ознак.

За функціональною ознакою дії службової особи у сфері документообігу не обмежуються виключно складанням офіційних документів, а й включають таку стадію як використання документів, тобто залучення їх у процес посвідчення юридичних фактів. У процесі кваліфікації службового підроблення це має важливе значення. Видача завідомо підробленого документа оцінюється як одна із форм підроблення, під якою розуміється передача документа зацікавленій особі, вчинена як тим, хто цей документ склав чи підробив, так і тим працівником юридичної особи, який не вчиняв його складання або підроблення [11, с. 97]. О. Дудоров [12, с. 704], П. Андрушко [13, с. 283] звертають увагу законодавця на необхідність вдосконалення кримінально-правової норми про службове підроблення та погоджуються із необхідністю доповнення розглядуваної кримінально-правової норми діями у формі «використання завідомо підробленого офіційного документа». Дозволимо собі дещо не погодитися із такою позицією. Вважаємо, що видача документа є спеціальним видом використання офіційних документів. Ним характеризується діяльність службових осіб чи інших спеціальних суб'єктів, уповноважених на складання та поширення офіційної документації. Видача

завідомо підробленого документа не є виразом злочинної поведінки у сфері підроблення. Таке діяння вчиняється на іншому етапі документообігу і полягає у поширенні, пред'явленні чи поданні завідомо підробленого офіційного документа з метою набуття всупереч законодавства прав чи звільнення від обов'язків. Іншими словами, видача завідомо підробленого офіційного документа – це його використання службовою особою, яке вона реалізує в силу наданих їй правомочностей, в результаті чого підроблений документ вводиться до офіційного документообігу. Відповідно до цього видається дещо спірним пропозиція про те, що «за ч. 4 ст. 358 КК України мають кваліфікуватися дії службової особи, яка використовує підроблений нею документ (адже ст. 366 КК України не передбачає відповідальності за використання особою підроблених документів)» [11, с. 98].

Розглядуваним питанням не вичерпуються проблемні аспекти кримінально-правового регулювання у сфері визначення підроблення як окремої форми злочинного діяння. Варто також звернути увагу на допущену законодавцем непослідовність при віднесенні складу злочину про складання чи видачу працівником юридичної особи будь-якої форми власності, який не є службовою особою, приватним підприємцем, аудитором, експертом, оцінювачем, адвокатом або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг, завідомо підроблених офіційних документів до розділу XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів». Було б невірним сприймати це лише як упущення структурно текстурального характеру. Як відомо, незаконні діяння суб'єктів, перерахованих у ч. 2 ст. 358 КК України, які вчинені ними всупереч інтересів їх професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, включено у розділ XVII Особливої час-

тини КК України. Комплекс заходів кримінально-правового характеру, які спрямовані на боротьбу із розглядуваними діяннями визначається специфікою, обумовленою змістом безпосереднього об'єкта складу злочину. Спеціальний статус розглядуваних суб'єктів дозволяє в силу наданих правомочностей значно полегшити процес вчинення злочину та значно ускладнити процедуру його виявлення. Механізм заподіяння шкоди також має свої особливості, які полягають у тому, що безпосередній об'єкт порушується зсередини самими учасниками відносин. Протидія злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, реалізується у спосіб вибору законодавцем найбільш оптимального набору заходів кримінально-правового характеру, здатних здійснити превентивний вплив на злочинність. Тому з метою дотримання принципу справедливості було більш доцільно диференціювати кримінальну відповідальність за складання чи видачу працівником юридичної особи будь-якої форми власності, який не є службовою особою, приватним підприємцем, аудитором, експертом, оцінювачем, адвокатом або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг, завідомо підроблених офіційних документів у розділі XVII Особливої частини КК України. Практичний аспект цієї пропозиції полягатиме у формуванні єдиної судової практики.

Отже, проведений аналіз кримінально-правових норм про підроблення засвідчує наявність багатьох проблемних аспектів, існування яких обумовлюється як наявними термінологічними неточностями, так і відсутністю конкретних законодавчо передбачених правил кваліфікації злочинів. За наявності дійсного стану кримінально-правового регулювання, кваліфікація різних видів підроблення має здійснюватися у точній відповідності зі змістом диспозиції, не допускаючи поширювального тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія / Л. П. Брич. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 712 с.
2. Тучков С. С. Підроблення як спосіб вчинення злочину : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / С. С. Тучков. – К., 2005. – 16 с.
3. Тимошенко Н. О. Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток, штамів та бланків, їх збуту та використання : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Н. О. Тимошенко. – К., 2009. – 19 с.
4. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія / наук. ред. д-р юрид. наук, проф., акад. АПрН України В. І. Борисов / М. М. Панов. – Х. : Право, 2009. – 184 с.
5. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 25 квітня 2013 року // Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
6. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 3 вид., перероб. та доп. – Х. : Одиссей, 2006. – 993 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.
8. Иногамова-Хегай Л. В. Конкуренция норм уголовного права / Л. В. Иногамова-Хегай. – М. : Щит-М, 1999. – 288 с.
9. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник / В. О. Навроцький. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.
10. Практика розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення). Узагальнення підготовлено суддею Верховного Суду України В. Г. Жуком та головними консультантами управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України О. С. Іщенко та А. І. Смолкіною [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n_002700-09.
11. Дудоров О. О. Проблеми кримінальної відповідальності за підроблення документа / О. О. Дудоров // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2011. – № 3. – С. 90–103.
12. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Т. 2. – Луганськ : видавництво «Елтон-2», 2012. – 704 с.
13. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України / П. П. Андрушко. – К. : Атіка, 2012. – 332 с.